

derde van die der Koolmezen, een ongunstiger verhouding dus dan voor het woongebied in zijn geheel. Dit is niet verwonderlijk, want in een villawijk hangen over het algemeen niet alleen veel nestkasten, maar er wordt ook braaf gevoerd. De Koolmezen dulden de Pimpels vaak noch bij nestkast noch bij voertafel. Een en ander moet ook gevolgen hebben voor de bezetting van nabij liggende bossen door wel doorvoede Koolmezen in het broedseizoen. Maar gelukkig voor de Pimpel heeft deze in het ongunstige jaargetijde „natuurlijke” uitwijkmogelijkheden, zoals duidelijk uit de eerste kolom van voorgaand staatje naar voren komt. In bossen of in groepjes van *Larix* kan men 's winters grote troepen Pimpelmezen aantreffen, ijverig bezig de takjes af te zoeken. Dat doen zij ongetwijfeld niet uit tijdverdrijf. Op de knoppen van de Lork bevinden zich dan namelijk meermalen veel rupsjes van het Larixmotje (*Coleophora laricella* H.B.).

veilig opgeborgen in kokertjes. In het daarop volgende voorjaar doen deze rupsjes veel kwaad aan de jonge naalden van *Larix*-soorten. Nuttig werk dus van onze blauwe mees! De opvallende voorkeur van de Pimpel voor *Larix* blijkt nog eens overduidelijk uit de volgende gemiddelde aantallen per 10 ha voor verschillende soorten boomgroei: dennbos (18) 5,6; sparrenbos (6) 1,2; lorkenbos (8) 27,0; berkenbos (6) 2,2; eikenbos (12) 3,1; beukenbos (6) 2,2; boomgaard (6) 1,8 en park (18) 2,1. Hiermede is nog niet alles gezegd over de nuttigheid van de Pimpel. Hoewel wij hiervan tot nu toe geen cijfers hebben per 10-ha-blok, is wel bekend, dat men 's winters vaak Pimpelmezen in het Riet kan aantreffen. Drs. J. H. Mook heeft aangetoond, dat het deze vogels hierbij te doen is om de cocons van de eveneens schadelijke Rietvlieg (*Lipara lucens* Meig.), die in het Riet spoel- of sigaarvormige gallen veroorzaakt.

Twée hoogwatertellingen in de Dollart

L. ZWARTS.

(N.J.N.-Vogelwerkgroep)

We zijn overgegaan tot publikatie van deze twee tellingen, omdat de Dollart door inpolderingsplannen wordt bedreigd en nog niet algemeen beseft wordt, welk belangrijk natuurgebied hier ernstig aangetast dreigt te worden. In „N.B.-Natuurbescherming” (dec. 1966) geeft Joop Smitenberg een kort overzicht van deze inpolderingsplannen, waarvan hier het volgende resumé.

In verband met de slechte waterstaatkundige situatie in Oost-Groningen, ontstonden er enkele plannen om tot een oplossing

te komen van dit probleem. Er waren twee mogelijkheden om een betere afwatering te bereiken: of een sterk gemaal bij Nieuw-Statenzijl, of een afwateringskanaal naar dieper water, met name naar de Punt van Reide. Het tweede plan bracht met zich mee de aanleg van een dijk langs dat kanaal en de inpoldering van het zo van open zee afgesloten deel van de Dollart; door dit kanaal wat breder en dieper te maken zou het voor de scheepvaart geschikt gemaakt kunnen worden. Intussen is de ministeriële beslissing gevallen en be-

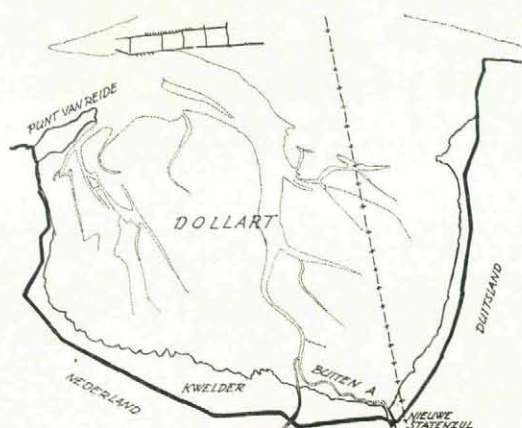

Fig. 1. Overzichtskaartje van de Dollart.

sloten tot inpoldering van de kwelders en het graven van het afwateringskanaal, het zg. Midden-Dollartplan.

Het is eigenaardig dat de Dollart natuurhistorisch gezien zo'n onbekend terrein is. Zoals uit dit artikel moge blijken, kan de Dollart nl. een van de vogelrijkste gebieden van Nederland genoemd worden.

De Dollart is een belangrijk deel van de Waddenzee. Er ligt een zeer uitgestrekt wad, en aan de voet van de dijk bevinden zich grote kwelders. In het ZW-deel van de Dollart is de kwelder zelfs 1,5 km breed. Ten gevolge van de dreigende inpoldering van de kwelders van de Nederlandse Dollart geniet het gebied sinds enkele jaren de speciale aandacht van het RIVON en het Dienstvak Natuurbescherming van het Staatsbosbeheer. Deze belangstelling resulteerde in een min of meer geregelde telling van de hier aanwezige vogels.

In verband met de grootte van de kwelders en de moeilijke telsituatie betroffen dit niet volledige tellingen van alle vogels in dit gebied. Zoals opgemerkt, zijn de kwelders nl. zeer uitgestrekt. Aan de rand van de buitendijkse gronden bevindt zich een hoge zeeaster- en spartina-vegetatie, die de waarnemingssituatie nogal moeilijk

maakt. Bij een telling is men dus genoodzaakt langs de kwelderrand te lopen. Omdat de kwelders echter om de 300 tot 400 meter doorsneden worden door haaks op de dijk staande, ondoorwaadbare sloten is men gedwongen om deze sloten heen te lopen.

Op 1/2 oktober en 13/14 november konden met vele tellers twee volledige hoogwatertellingen worden gehouden van alle steltlopers, eenden, ganzen en meeuwen in de Dollart. Deze tellingen werden verricht door leden van de Vogelwerkgroep van de N.J.N. Op 1 en 2 oktober werd het hele gebied verdeeld onder resp. 2 en 8 tel-excursies. Op 13 en 14 november werd de Dollart geteld door 1, resp. 4 tellers. Elke post telde van 2 uur vóór tot 2 uur ná hoogwater. Door van elke detailtelling de tijd te noteren konden dubbeltellingen (op een uitzondering na) worden voorkomen. Het is i.v.m. boven geschetste, moeilijke telsituatie wel kenmerkend, dat we op 2 oktober met 15 waarnemers, in een even groot telgebied $2 \times$ zoveel vogels telden, als de dag ervoor met 2 waarnemers. Om dezelfde reden moeten we zeggen dat de gegeven totale aantallen — alhoewel betrouwbaar — toch voor verschillende vogels slechts een minimum zijn.

Onze eerste telling was alleen mogelijk door de samenwerking van de volgende waarnemers: R. Dantuma, J. Koolhaas, Sj. Lint, Ch. Matthijssse, J. Smittenberg, J. Steinfort, J. Tinbergen, S. T. Tjallingii, A. Trox, R. Visser, T. Vos, G. R. de Vries, H. Wedman, L. Zwarts. De tweede telling werd verricht door: J. Koolhaas, G. R. de Vries, R. A. Mooser, L. Zwarts.

De heren Sj. Braaksma, Drs. W. J. Wolff en enkele tellers hebben het manuscript kritisch doorgelezen. Van hun opmerkingen en aanwijzingen is een dankbaar gebruik gemaakt.

Tabel. Vogeltellingen in de Dollart

Soort	Aantallen		
	ned.	2 oktober duits	14 nov. ned.
Wilde eend (<i>Anas platyrhynchos</i>)	11000		2500
Wintertaling (<i>Anas crecca</i>)	20000		18000
Smient (<i>Anas penelope</i>)	3100		4000
Pijlstaart (<i>Anas acuta</i>)	2400		35
Slobeend (<i>Spatula clypeata</i>)	800		10
Zwemeend (ongedetermineerd)	9000	300	1000
Bergeend (<i>Tadorna tadorna</i>)	100		300
Grauwe gans (<i>Anser anser</i>)	850		150
Scholekster (<i>Haematopus ostralegus</i>)	10		10
Bontbekplevier (<i>Charadrius hiaticula</i>)	190	30	220
Zilverplevier (<i>Pluvialis squatarola</i>)	150	50	65
Goudplevier (<i>Pluvialis apricarius</i>)	7000		7000
Watersnip (<i>Gallinago gallinago</i>)	8200	1800	800
Wulp (<i>Numenius arquata</i>)	1440	60	700
Rosse grutto (<i>Limosa lapponica</i>)	600		600
Tureluur (<i>Tringa totanus</i>)	70	50	70
Zwarte ruiter (<i>Tringa erythropus</i>)	650	2	2
Groenpootruiter (<i>Tringa nebularia</i>)	30	1	2
Kanoetstrandloper (<i>Calidris canutus</i>)	300	300	600
Bonte strandloper (<i>Calidris alpina</i>)	13500	2500	25000
Kemphaan (<i>Philomachus pugnax</i>)	200		1000
Kluut (<i>Rucurvirostra avosetta</i>)	13300	2700	3400
Meeuwen (<i>Laridae</i>)	1500		400
Totaal	93500	7500	64500

Het resultaat van de tellingen op 2 oktober en 14 november 1966 is neergelegd in de tabel. Op 2 oktober werd de gehele, dus Duitse + Nederlandse Dollart geïnventariseerd, op 14 november alleen het Nederlandse gedeelte. De tellingen van 1 oktober en 13 november zijn in deze tabel dus niet verwerkt.

Het meest indrukwekkende is het hoge aantal Kluten. Waarschijnlijk was het totaal op 2 oktober 19000, maar i.v.m. de mogelijkheid van een dubbeltelling moeten we voorzichtigheidshalve 16 à 19000 ex. aanhouden. In de tabel is het minimum aantal aangehouden.

Het aantal Watersnippen is niet geteld,

maar „berekend” per ha en daarna uitvermenigvuldigd. We kwamen daarbij voor 2 oktober tot een totale aantallen van 10000 tot 25000; in de tabel is dus ook het minimumaantal aangehouden. Vrijwel alle vogels bevonden zich tijdens hoogwater buitendijks. Alleen de Goudplevier en de meeuwen verbleven vrijwel uitsluitend op het bouwland; ook tijdens laagwater overigens. De Goudplevier is slechts gedeeltelijk geteld; het werkelijke aantal zal misschien 10000—20000 bedragen hebben. In de tabel zijn de meeuwen samengevoegd. Het betroffen vrijwel allemaal Kap- en Stormmeeuwen en enkele Mantelmeeuwen, de Zilvermeeuwen ontbraken op het

appel.

Tijdens hoogwater overtijden er overal in de kwelder kleine groepjes steltlopers en in de spartinvelden waren de zwemenden verspreid aanwezig; de Kluten stonden in het ondiepe water en vormden zodoende een lang lint voor de kwelderrand. Op 2 oktober was er als gevolg van de hogere vloed meer sprake van concentraties. Op de uiterste noordhoek van de kwelder voor de Johannes Kerkhovenpolder waren de vogels bv. massaal en indrukwekkend aan de voet van de dijk gegroepeerd op enkele 100-den m²: 20 Grauwe ganzen, 3000 Smienten, 4000 Wilde eenden, 200 Slobeenden, 1000 Wintertalingen, 150 Bontbekplevieren, 150 Wulpen, 200 Zwarte ruiters, 2500 Bonte strandlopers en 6000 Kluten!

Deze twee tellingen zijn uiteraard slechts momentopnamen. Sommige aantallen vogels zijn laag, omdat de maximale aantallen in een andere tijd aanwezig zijn. Dit geldt bv. voor de Zwarte ruiter, die vooral in de zomer algemeen in de Dollart aanwezig schijnt te zijn.

De Dollart is ongeveer 18000 ha groot en de kwelders beslaan een oppervlakte van ± 1000 ha (inclusief de Punt van Reide en de Duitse kwelders). Het gebied onderscheidt zich essentieel van de rest van de Waddenzee, omdat het brak is. Ook de grondsoort is anders; i.p.v. zand vinden we er meer kleihoudend wad. Het wad is dan ook zacht en slibrijk, vooral aan de kwelderrand. Deze factoren hebben invloed op de bodemfauna, het voedsel van de steltlopers.

De uitgestrekte kwelders, met hier en daar zelfs een zeebiesvegetatie zijn kenmerkend voor de Dollart.

Wat de consequenties van het zg. Mid-den-Dollartplan voor de ganzen, eenden

en steltlopers zullen zijn, wordt hieronder kort aangegeven.

De aanwezigheid van 850 Grauwe ganzen maakt het gebied tot een belangrijke pleisterplaats voor deze door de afsluiting van de Biesbosch - Hollandsch Diep - Haringvliet - estuarium toch al zo bedreigde gans. Er werd op onze waarnemingsdagen ook een enkel tiental op het bouwland foeragerend aangetroffen. Of inpoldering van de kwelder de Grauwe gans zal doen verdwijnen, moet worden afgewacht, want als de Grauwe ganzen buitendijks een geschikte slaappleats behouden, is het mogelijk dat ze overstappen op binnendijks foerageren, (bouw- en weiland). 's Winters schijnt het gebied tevens van betekenis te zijn voor Brand-, Kol- en Rietgansen.

In de Dollart bevonden zich begin oktober 47000 zwemenden. Als we aan de hand van de analyse van Lebret (1) de oecologische situatie, die deze grote waterwildconcentratie mogelijk maakte, nader bezien, dan kunnen we het volgende opmerken.

De voedselgebieden zijn zeer uitgestrekt. De kwelders hebben een totale oppervlakte van liefst 1000 ha, terwijl er voor de kwelder een brede spartinazone en een zeer uitgestrekt slibrijk wad ligt. Binnendijks bevindt zich een onafzienbaar groot cultuurland.

De kwelders hebben niet alleen hun betekenis als foerageergebied; ze bezitten ook een functie als rustplaats.

De Wintertalingen overtijen met hoogwater op en voor de kwelder, om zodra het weer eb wordt, op het wad te gaan foerageren. Ze leven dus volgens het getijritme. In de Dollart is de Wintertaling zeer algemeen. Op 22 augustus 1963 werden er zelfs ruim 30000 ex. geteld (2). Op de Waddeneilanden treffen we slechts

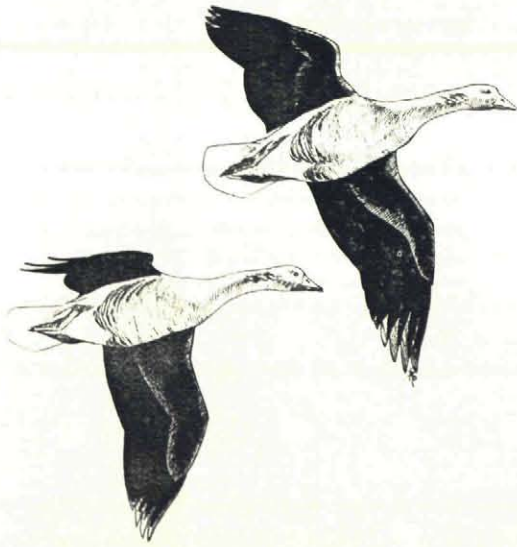

Fig. 2. *Grauwe ganzen*. Tek. P. Pauw.

weinig Wintertalingen aan. Zoals Lebrecht opmerkt, is de zaadopbrengst van de aldaar aanwezige Zeekraal en het Klein schorrekruid blijkbaar onvoldoende om grote aantallen zaadetende zwemeenden te voeden (1). Wellicht is de oecologische situatie voor deze eenden óók minder gunstig, omdat de, op de Waddeneilanden vaak in zandig, dus droog wad aanwezige zaden slecht befoerageerd kunnen worden. In zandig wad kan de Wintertaling waarschijnlijk niet „snebben”. De Dollart daarentegen heeft een slibrijk wad. Het wad van de Dollart is ook rijk aan voedsel, omdat de kwelders een rijke, zaadproducerende pioniersvegetatie bezitten. Een andere gunstige factor is hier de aanwezigheid van zeer vele slenken en slenkjes, waardoor de totale lengte van de waterlijn zeer groot wordt. De grootte van het foerageergebied wordt nl. niet alleen bepaald door de oppervlakte aan wad, maar ook door de lengte van de waterlijn, waarin verspreid gefoerageerd wordt. Om dezelfde, bovengenoemde redenen treffen we in

de Lauwerszee en elders langs de Groningse en Friese kust veel Wintertalingen (en Pijlstaarten) aan. Langs deze kust treffen we nl. een smalle slibrijke strook wad; de rest van de Waddenzee is zandig. Het wad in de Dollart is veel slibrijker, uitgestrekter en waarschijnlijk voedselrijker dan elders in de Waddenzee.

De Wilde eenden, Smienten en ook wel Pijlstaarten rusten overdag en foerageren 's nachts. Deze zwemeenden houden zich dus aan een dag-nachtritme. Ze foerageren behalve op de kwelders, ook binnendijks. We zagen en hoorden 's avonds een foerageertrek de polder in, en 's ochtends weer een trek terug naar de kwelder. Dit betroffen grote aantallen. Tijdens onze waarnemingsdagen hadden de meeste Pijlstaarten niet een getijritme, zoals de Wintertaling, maar een dag-nachtritme zoals de andere zwemeenden. Het feit dat de voedselhoeveelheid door het aangrenzende, binnendijkse land aanzienlijk verhoogd wordt, zal er overigens mede de oorzaak van zijn, dat langs de hele Groningse en Friese kust meer zwemeenden vertoeven dan op de waddeneilanden.

Het is voor de zwemeenden, die op en voornamelijk voor de kwelder, nl. in de spartinavelden, rusten, zeer goed mogelijk om bij alle windrichtingen een uitstekende dekking te vinden tegen golfslag en wind. De kwelderrand is zeer geleed en voor de kwelder bevindt zich een brede strook met spartinabulzen. Het feit, dat de eenden er dus onder alle omstandigheden op luw water kunnen rusten is een gunstige oecologische factor en derhalve van belang.

De belangrijkste factor, die deze grote waterwildconcentratie in de Dollart mogelijk maakt, is de volstrekte rust die in het gebied heerst. Dat dit inderdaad een essentiële factor kan zijn voor het ontstaan of het handhaven van een waterwildconcent-

tratie blijkt wel uit het feit dat we op 2 oktober in de Duitse Dollart — waar intensief gejaagd wordt — 300 zwemeenden en in de Nederlandse Dollart — waar de jacht gepacht wordt door de Ned. Ver. tot Besch. van Vogels en dus niet wordt uitgeoefend — 47000 eenden telden!

De uitgestrektheid van het terrein, de grote kwelders die moeilijk begaanbaar zijn en de „getij-barrière” zorgen ervoor dat er praktisch van geen menselijke verstoring (boer, visser, jager, recreant, vogelaar) sprake is. In verband met die uitgestrektheid is er dan altijd nog bij een eventuele verstoring een mogelijkheid voor de vogels om uit te wijken en elders hun rust te zoeken. Zoals al opgemerkt fungeert de kwelder als rustplaats. De Wintertalingen slapen er tijdens hoogwater; de andere zwemeenden concentreren zich hier overdag. De belangrijkste eis die de eenden aan hun rustplaats stellen is: er veilig te kunnen rusten, m.a.w. gevrijwaard te blijven van verstoring.

In de Lage Landen is er overal wel bouwen weiland aanwezig, waar de zwemeenden 's nachts kunnen foerageren. We zien echter, dat alleen die gebieden worden bezocht, die vanuit een veilige dagrustplaats bevlogen kunnen worden. De maximale afstand tussen rust- en foerageergebieden schijnt bij de zwemeenden wel 10 km te kunnen zijn. Is de rustplaats niet meer als zodanig geschikt dan kunnen de in de omgeving gelegen foerageergebieden óók niet meer worden gebruikt. De kwelders van de Dollart zijn zo'n rustgebied en ze dreigen inderdaad niet meer als zodanig in gebruik te kunnen blijven.

Uitvoering van de plannen tot inpoldering van de kwelders zal ernstige consequenties hebben. De kwelder zal als foerageergebied verloren gaan. Als de nieuwe dijk buiten de kwelders omgelegd zal worden,

zullen de rustende eenden geen luwte meer kunnen vinden. De absolute rust zal verdwijnen. Het buitendijkse gebied (water of enkele kweldertjes) zal in veel mindere mate als overtiijingsplaats voor de met laagwater foeragerende zwemeenden en als dagrustplaats voor de overige zwemeenden dienst doen.

Dit moet uiteraard bijzonder worden betreurd. De Dollart behoort nl. tot het type van de stabiele waterwildgebieden, dat door zijn geleidelijk verlopende successie niet alleen van betekenis is voor het waterwild, maar het ook, zonder dat de mens in hoeft te grijpen of te beheren, zal (kunnen) blijven. Lebrecht geeft dit in een overzicht van de toestand en ontwikkeling in enige Nederlandse waterwildgebieden verder aan (1, p. 70 e.v.).

De bedoelde aantasting van de Dollart moet vooral voor de Wintertaling worden betreurd. Het is nl. zeer waarschijnlijk dat de enkele 10000-den Wintertalingen in de Biesbosch, het Hollandsch Diep en het Haringvliet na de afdamming van deze zee-arm in 1969 aldaar zullen decimeren. Ook de Lauwerszee zal na de afsluiting wellicht minder Wintertalingen herbergen. Bij de Steltlopers is opvallend het vrijwel ontbreken in de Dollart van Scholekster, Kanoetstrandloper en Rosse grutto, en het talrijk voorkomen van Kluut en Zwarte ruit.

Scholekster en Kanoetstrandloper ontbreken, omdat in dit brakke milieu het door hen geprefereerde voedsel niet voorkomt. De Rosse grutto verkiest iets zandiger wad om te foerageren. Het wad van de Dollart is voor deze soort waarschijnlijk te slibrijk. Om dezelfde reden is de Zwarte ruit misschien juist zo algemeen. De grote concentratie Kluten wijst er al op dat hier hun optimale biotoop aanwezig is (zie verder).

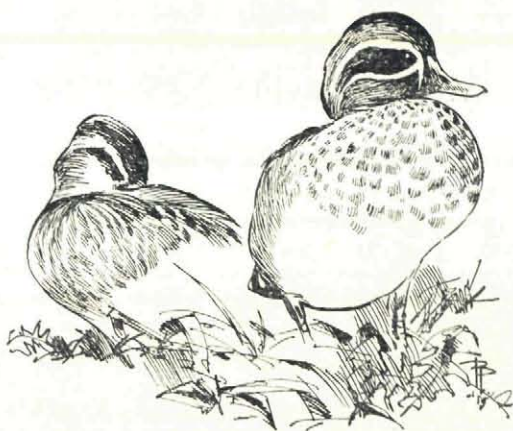

Fig. 3. *Wintertaling* ♂ en ♀. Tek. P. Pauw.

In ZW-Nederland zien we in de brakke gebieden dezelfde soorten algemeen voorkomen of (vrijwel) ontbreken. De Dollart lijkt dan ook in zijn wadvogelbevolking op het Haringvliet, met name op de Ventjagersplaten (4).

De voorgenomen inpoldering kan tot een verkleining van het foerageergebied leiden. Op de kwelders wordt in ieder geval door verschillende soorten óók gevoeraard. In dit verband is het behoud van de hoogwatervluchtplaats (hvp) echter van primair belang. Voor de wadvogels is de hvp een slaapplek die 2 × daags tijdens hoogwater gebruikt wordt. Rust, uitzicht, een ligging zo dicht mogelijk bij het foerageergebied en „een binding aan de waterlijn” zijn bij de keuze van de hvp bepalende factoren (NJN-VWG-onderzoek op Schiermonnikoog).

De steltlopers verplaatsen zich van hun foerageergebied naar een hoogwatervluchtplaats, omdat ze staande willen overtuigen, en niet zwemmend. De Kluut vormt hierop min of meer een uitzondering, maar deze prefereert toch wel vrij duidelijk „staan” boven „zwemmen”. In verband

met eerder genoemde factoren verkiezen de steltlopers de buitendijkse kwelders als hvp boven het binnendijkse land. De eisen die de verschillende soorten aan hun hvp stellen verschillen nogal. Voor alle soorten blijkt de zeedijk echter — in meer of mindere mate — vaak een enorme drempel (zowel letterlijk als figuurlijk), waar de vogels moeilijk overheen komen. Tevens prefereren vele soorten een zeer lage, of helemaal geen vegetatie op de overtijingsplaats; iets dat binnendijs weinig te vinden is. De noodzakelijke rust is geheel niet, of in veel mindere mate aanwezig. Dit alles maakt het bv. zeer onwaarschijnlijk, dat de Kluut voor lange tijd binnendijs massaal zal gaan overtijen als hij daartoe genoopt wordt. De Kluut schijnt het nl. ook nog zeer op prijs te stellen, in en/of aan de waterlijn te overtijen. Het is dus van groot belang dat er buitendijkse kwelders overblijven, die als hvp dienst kunnen doen.

De Dollart is de allerbelangrijkste pleisterplaats van de NW-Europese Kluten. Een pleisterende herfstpopulatie van 16000—19000 Kluten omvat een groot deel van het hele klutenbestand; dit aantal in de herfst zouden nl. ongeveer met 3000 à 5000 broedparen in het voorjaar overeen kunnen komen.

Eind augustus 1966 werden er in het Nederlandse Deltagebied 8000 à 8500 Kluten geteld (4). Als we nu dezelfde maatstaf aanleggen, als bij de Kluten in de Dollart, dan komen we op bijna 2000 broedparen; een „berekening”, die inderdaad overeen zou kunnen komen met het aantal broedparen in onze Delta. Het belangrijkste broedgebied is Schouwen, maar na het broedseizoen begonnen de Kluten zich vooral in het (brakke!) Haringvliet te concentreren. 7700 van de 8000-8500 Kluten werden op de Ventjagersplaten geteld.

Geregelde tellingen wezen uit dat het aantal daar, na een zeer snelle toename eind augustus, in september geleidelijk afnam. Begin oktober waren er nog 500 ex. over; tegelijkertijd verbleef er een populatie van 500 Kluten op de Kwade Hoek (J. Vlietland, schrift.). Begin oktober waren er in Nederland dus minimaal 17000-20000 Kluten aanwezig.

Het is echter de vraag, of de 8000-8500 Delta-kluten zich in de nazomer naar de Dollart hebben verplaatst, of dat ze vanuit het Haringvliet in de richting van hun winterkwartieren vertrokken zijn. In het laatste geval zouden we 8000-8500 Kluten op mogen tellen bij de 16000-19000 in de Dollart, hetgeen een totaal maakt van 24000 à 27500 NW-Europese Kluten! In het eerste geval, waarbij de Delta-kluten dus 300 km naar het noorden zouden vliegen om enkele maanden in de Dollart te pleisteren, alvorens naar het zuiden te vertrekken, blijft de minimum populatie 17000-20000. Indien de Kluten van ZW-Nederland echter 2×300 km „extra” zouden vliegen om in de herfst in de Dollart te kunnen pleisteren, zou dit alleen maar wijzen op de grote betekenis van de Dollart voor de Kluten. Een reeks simultane tellingen moet nog aangeven hoe de Kluten zich in de nazomer en herfst verplaatsen, en hoe groot de NW-Europese populatie is.

Welke aantallen er in de Lauwerszee (Wilhelminatrap, Dokkumer Nieuwe Zijlen) en elders in de Waddenzee hebben vertoefd tijdens onze teldagen is helaas niet bekend. Het zal echter niet om grote aantallen gegaan zijn. De drie plaatsen, waar de Kluut zich massaal kan concentreren, schijnen twee bepaalde milieueigenschappen gemeen te hebben. De Dollart, het Haringvliet (Ventjagersplaten) en de Lauwerszee (zuidkant) hebben een brak

milieu (Lauwerszee minder) en een slibrijk wad.

In deze gebieden foerageren de Kluten hoofdzakelijk in modderige slenkjes e.d. Tijdens laagwater foerageren ze verspreid. Deze verspreiding tijdens het foerageren is het gevolg van het feit, dat elke Kluut foerageerruimte nodig heeft. Deze twee factoren — de ijle verspreiding en het specifieke wadmilieu (ondiep-watersituaties) — zijn er waarschijnlijk de oorzaak van, dat in de enkele gebieden waar de Kluut zich kan concentreren, hij ook een uitgestrekt gebied nodig heeft om te foerageren, en het mogelijk moet worden geacht dat er sprake kan zijn van een bepaalde „draagkracht”. Waarnemingen bij Kluten op de Ventjagersplaten (Zwarts, ongepubliceerd) en bij andere wadvogels op Schiermonnikoog (NJV-VWG-onderzoek) wijzen al in die richting.

Helaas moeten we vaststellen, dat Haringvliet en Lauwerszee van de zee zullen worden afgesloten, en hun betekenis als pleisterplaats voor grote aantallen Kluten geheel zullen verliezen. De Dollart is dan nog het enige gebied dat grote aantallen Kluten kan herbergen. Ook de Dollart wordt echter ernstig aangetast. Zoals reeds gesteld zal nl. de hoogwatervluchtplaats en een deel van het foerageergebied als gevolg van de bedijking niet meer als zodanig gebruikt kunnen worden.

Het verloren gaan van zo'n belangrijke pleisterplaats in de Delta als de Ventjagersplaten, stelt ons voor de vraag of dit verlies van ongunstige invloed zou kunnen zijn op het broedbestand van de Kluut in de Delta. De eisen die de broedvogels aan hun biotoop stellen zijn nl. anders dan de voorwaarden die een grote vogelconcentratie mogelijk maken. Het verdwijnen van het getij in onze Deltagebieden zal dus bv. de Ventjagersplaten als broedgebied ont-

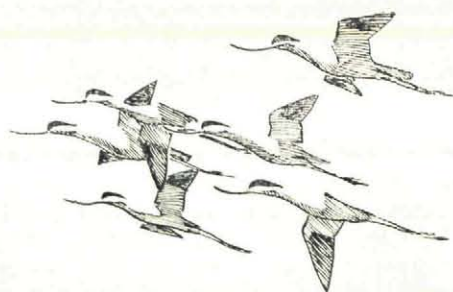
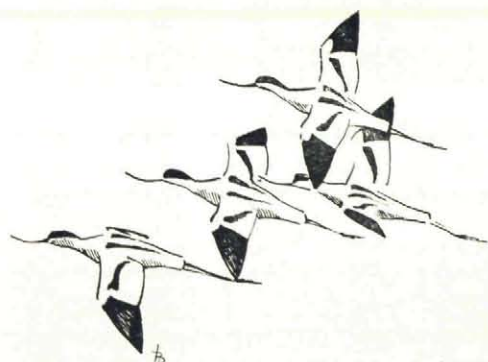

Fig. 4. *Klutenzwerm*. Tek. P. Pauw.

sluiten en het tevens als pleisterplaats voor grote aantallen Kluten ongeschikt maken.

Na voorgaande bespreking van de twee tellingen is wel duidelijk geworden, dat inpoldering van de kwelders in de Dollart bijzonder moet worden betreurd. Omdat de ministriële beslissing al gevallen is, zullen we ons bij de situatie min of meer neer moeten leggen.

Wel kunnen met de grootste nadruk enkele wijzigingen in het zg. Midden-Dollart-plan worden voorgesteld.

Het is, zoals gesteld, van het allergrootste belang dat het Midden-Dollartplan zó gewijzigd zou kunnen worden, dat er een kwelderstrook buitendijks kan blijven, en dat hier een volstrekte rust gehandhaafd blijft. Dat zou te realiseren zijn, als het kanaal dichterbij de bestaande zeedijk geprojecteerd zou worden. Daarbij zou het zeer aan te bevelen zijn „werk met werk te maken” en voor de ontworpen dijk „land te creëren”, dat met hoogwater droog zal blijven. De bagger die men bij het graven van het kanaal kwijt zal moeten zou er eventueel voor gebruikt kunnen worden.

In verband met de noodzakelijke rust, zal er over de zeedijk geen weg geprojecteerd

mogen worden en de hele nieuwe dijk zo mogelijk ontoegankelijk voor het publiek moeten zijn. Zodoende kan de voet van de dijk als rustplaats voor de eenden en steltlopers dienst doen.

Omdat het belangrijkste deel van het foerageergebied van de Kluut zich in de zuidelijke strook van de Dollart bevindt, is het van belang, dat daar een kwelderstrook buitendijks blijft. De Kluten concentreren zich met hoogwater nl. vooral vóór de kwelders rondom de Nieuwe Buitengeul van Reiderland. Pas bij hogere vloed worden deze Kluten naar de westelijk of noordelijk gelegen kwelders gedreven. Dezelfde kwelders zijn voor de Wintertaling heel belangrijk. Hier moeten dus kwelders blijven of worden „gemaakt”. Om dezelfde reden is het minder zinvol om aan de NW-zijde van de Dollart, met name onder de Punt van Reide land op te spuiten t.b.v. de vogels.

In het Duitse gedeelte van de Dollart blijven de kwelders intact. Jacht zorgt hier echter voor een ernstige verstoring; een beperking of stopzetting van deze jacht zou daarom zeer aan te bevelen zijn.

Waarschijnlijk zullen er voor de nieuwe zeedijk weer kwelders ontstaan. Omdat dit echter zeker meer dan 10 jaar kan duren,

zijn bovenstaande wijzigingen van de plannen en/of andere maatregelen noodzakelijk. Als de geprojecteerde zeedijk buiten de kwelders om zou gaan en er geen wijzigingen in de plannen kunnen worden aangebracht, blijft als laatste redmiddel, het geschikt maken van de ingedijkte kwelders als overtijingsplaats en als dagrustplaats. Enkele maatregelen moeten wel worden genomen. Het „nieuwe land” zou t.b.v. de rust niet toegankelijk mogen zijn. Tevens zou in het binnendijkse natuurgebied de waterstand zó geregeld moeten worden, dat een deel onder water zou komen, eilandjes zouden ontstaan e.d., en het terrein zodoende nog meer een rustgebied zou kunnen worden. Het terrein zou dan een bepaalde gelijkenis kunnen gaan vertonen met diverse Zeeuwse inlagen, die als overtijingsplaats van de steltlopers een belangrijke functie vervullen. Tevens zou zodoende een belangrijk broedgebied worden geschapen. Het ingepolderde gebied zou dan (tijdelijk) een status als natuurreservaat moeten krijgen, en wel eventueel tijdelijk, omdat het hier vnl. een „overgangsregeling” betreft, totdat de kwelders over 10 tot 20 jaar weer breed genoeg zullen zijn om als overtijingsplaats dienst te kunnen doen.

Een ding moet een ieder duidelijk voor ogen staan. De toekomst van de Dollart is

geen regionale zaak, want het gaat hier immers om natuurwetenschappelijke belangen van internationale betekenis; het gaat hier bv. om de Duitse, Deense en Nederlandse Kluten!

Samenvatting

In de herfst van 1966 werden 2 tellingen gehouden van alle eenden, ganzen, steltlopers en meeuwen in de Dollart. Zowel kwalitatief als kwantitatief bleek de Dollart een typisch en zeer rijk natuurgebied te zijn. De tellingen worden in de tabel vermeld.

Er wordt o.a. naar voren gebracht dat het voorkomen van 850 Grauwe ganzen, 20000 Wintertalingen en 16000 à 19000 Kluten daarom vooral van grote betekenis moet worden geacht, omdat Biesbosch-Hollandsch Diep-Haringvlietgebied en Lauwerszee door afsluiting van de zee hun belang als pleisterplaats voor deze vogels voor een deel zullen verliezen.

Helaas worden de kwelders van de Dollart ingepolderd. De kwelders zijn van betekenis als overtijingsplaats voor de steltlopers en de zaadetende zwemeenden, als foerageergebied voor o.a. de Grauwe gans, en als dagrustplaats voor de zwemeenden. Er worden daarom wijzigingen van de plannen en speciale maatregelen bepleit.

Litteratuur:

1. Lebre, T.: Oecologische successie en waterwildconcentraties. *Ardea* 1964, no. 1/2, blz. 48-92.
2. Rooth, J.: Vogeltelling in het hele Nederlandse Waddengebied, augustus 1963. *Limosa* 1966, no. 4, blz. 175-181.
3. Voorthuyzen, J. M. van en Ph. Kuenen: Das Ems-estuarium (Nordsee), ein sedimentologisches symposium. Verhandelingen van het Kon. Ned. Geol.-Mijnbouwkundig Genootschap. Geologische serie, deel 14, blz. 1-300. Den Haag.
4. Wolff, W. J.: Vogeltelling in het Nederlandse Deltagebied. In voorbereiding.
5. Wolff, W. J.: Distribution of non-breeding waders in an estuarine area in relation to the distribution of food-organisms. In voorbereiding.